

Alexander Berkman en de Russische revolutie

Naam: Marino van Zelst

Studentennummer: s4793994

Inleverdatum: 15-06-2021

Begeleider: Esther Baakman

Inleiding

De Oktoberrevolutie ontlokte verschillende reacties wereldwijd. Veel mensen waren positief, evenveel anderen ongelooflijk negatief. Marin Durham laat zien dat de Britse pers ('kapitalistische pers' in zijn woorden) allerlei enigszins ongeloofwaardige verhalen vertelde over Revolutionair Rusland¹, waaronder herhaaldelijke berichten over de vermeende val van het regime en de 'nationalisatie van vrouwen'.² Socialisten en anarchisten waren natuurlijk meer geneigd om zich positief te uiten over de revolutie. Net als de Britse pers beschikten zij echter evenmin over betrouwbare informatie. Hierdoor konden hun initiële ideeën over de situatie in revolutionair Rusland sterk afwijken van de realiteit. In dit onderzoek zal er worden gekeken naar de anarchistische beweging en haar evoluerende relatie met het regime van de bolsjewieken. Het werk van de Russisch-Amerikaanse anarchist Alexander Berkman zal hier als casus dienen om de ontwikkeling van de ideeën van zowel internationale als Russische anarchisten over de bolsjewieken te onderzoeken. Nu zal eerst het academische debat over dit onderwerp worden besproken.

Status Quaestionis

Russische en internationale anarchisten

De hoeveelheid literatuur over de relatie tussen de Russische anarchisten en de bolsjewieken is niet erg groot. Paul Avrich schreef in de jaren '1960 een boek en een aantal artikelen over het onderwerp. Peter C. Mentzel, een van de enigen die na Avrich iets heeft geschreven over het onderwerp, argumenteert dat Avrich' werk nog steeds paradigmatisch is binnen de literatuur. Het belangrijkste argument dat Avrich aanvoerde was dat de anarchisten enorm verdeeld waren wat betreft hun positie tegenover de bolsjewieken. Na de Oktoberrevolutie in 1917 was er volgens hem een relatief grote mate van eenheid tussen anarchisten en de bolsjewieken. Vanaf 1918 brokkelde deze echter steeds meer af vanwege meningsverschillen over het overheidsbeleid en de toenemende vervolging van politieke tegenstanders,

¹ In dit paper zal de term 'Rusland' worden gebruikt i.p.v. 'Sovjet-Unie' omdat de Sovjet-Unie pas eind 1922 werd opgericht als staat en Berkman eind 1921/begin 1922 al het land verliet. 'Rusland' omvat niet alle gebieden waar Berkman heenging. Hij reisde namelijk ook door Oekraïne, maar aangezien dit op het moment dat hij erheen ging onderdeel was van de Russische staat volstaat het woord Rusland om het geheel te omschrijven.

² Martin Durham, 'British Revolutionaries and the Suppression of the Left in Lenin's Russia, 1918-1924', *Journal of Contemporary History* 20:2 (1985) 203-219, aldaar 216.

waaronder anarchisten, door het regime. Avrich laat zien dat anarchisten allerlei verschillende posities konden innemen tegenover de bolsjewieken. Sommigen van hen voerden actief verzet, anderen kozen voor passiviteit en weer anderen besloten om met de bolsjewieken samen te werken. De meerderheid koos volgens hem in eerste instantie de kant van de bolsjewieken. Mentzel argumenteert, gebaseerd op het werk van Avrich, dat deze verdeling bleef bestaan tot de uiteindelijke onderdrukking van de anarchistische beweging door de bolsjewieken. Hij meent dat de Russische anarchisten zichzelf hadden vastgezet in een *ideological straightjacket* waar ze niet uit konden ontsnappen en vraagt zich af of de anarchistische bewegingen uiteindelijk ten onder gingen omdat ze zich niet wisten te verenigen en telkens vervielen in discussies.³

Volgens vrijwel alle auteurs waren internationale anarchisten in 1917 bijna unaniem voorstanders van de bolsjewieken.⁴ Pittaluga argumenteert dat Argentijnse anarchisten de Russische revolutie als een groot voorbeeld zagen en als de voorbode van een schitterende toekomst.⁵ Altena, Durham en Dirlik laten zien dat veel mensen dachten dat de bolsjewieken anarchisten waren (vanwege enkele beloften die ze in 1917 maakten) en hen daarom steunden.⁶ Over de ontwikkeling van anarchistische ideeën na 1917 wijken de perspectieven van auteurs echter meer uiteen en hier beginnen hun casussen in veel gevallen te verschillen met de al in 1918 behoorlijk verdeelde Russische beweging die Avrich omschrijft.⁷

Sommige auteurs argumenteren dat de anarchistische kritiek op de bolsjewieken in de casussen die zij bekeken al in 1918 begon.⁸ Anderen plaatsen het punt waarop kritiek begon pas in 1919 of later. Iedereen is het erover eens dat een vijandige houding tegenover de bolsjewieken pas vanaf 1921/22 universeel werd.⁹ De historiografie over de relatie tussen anarchisten en de bolsjewieken is echter vrij fragmentarisch. Historici hebben onderzocht hoe anarchistische bewegingen in één

³ Paul Avrich, 'Russian Anarchists and the Civil War', *The Russian Review* 27:3 (1968) 296-306, aldaar 296-300; Paul Avrich, *The Russian Anarchists* (Princeton 1967) 184-185; Peter C. Mentzel, 'Chaos and Utopia: The Anarchists', *The Independent Review* 22:2 (2017) 173-181, aldaar 176-177; Mentzel, 'Chaos and Utopia', 179-181.

⁴ Frank Jacob geeft één uitzondering in zijn boek (Frank Jacob, *Emma Goldman and the Russian Revolution: From Admiration to Frustration* (Berlin-Boston 2020) 71): een Italiaanse anarchist genaamd Luigi Fabbri die in 1917 al felle kritiek gaf op de methodes van de bolsjewieken en een dictatuur (destijds nog niet verklaard) als de enige mogelijke uitkomst van hun acties beschouwde. Jacob argumenteert dat Fabbri als anarchist erg kritisch was over de mogelijkheid dat er een dictatuur zou ontstaan. Bert Altena wijst op een schrijver in een anarchistisch blad die de bolsjewieken in 1917 als Duitse agenten zag en erg sceptisch over ze was (Bert Altena, 'De Russische revolutie was geen anarchistische Revolutie: Nederlandse anarchisten en de Russische revolutie (1917-1919)', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130:3 (2017) 387-407, aldaar 398).

⁵ Roberto Pittaluga, 'De profetos a demonios: recepciones anarquistas de la Revolución Rusa (Argentina 1917-1924)', *Sociohistórica* 11-12 (2002) 69-98, aldaar 72-75.

⁶ Bert Altena, 'De Russische revolutie was geen anarchistische revolutie', 397-398; Arif Dirlik, *Anarchism in the Chinese Revolution* (Berkeley 1991) 130-131; Durham, 'British Revolutionaries and the suppression', 204-205.

⁷ Avrich, 'Russian Anarchists and the Civil War', 296-300.

⁸ Altena, 'De Russische Revolutie was geen Anarchistische Revolutie', 399-400; Philippe Kellermann, 'Zur Wahrnehmung der Oktober-Revolution und des Bolschewismus im Internationalen Anarchismus' in: Christoph Jünke & Bernd Hüttner eds., *Roter Oktober 1917: Beiträge zur Geschichte der Russische Revolution* (Bonn 2017), 24; Frank Jacob, *Emma Goldman and the Russian*, 71.

⁹ Pittaluga, 'De Profetos a Demonios', 89-92; Dirlik, *Anarchism in the Chinese*, 147-149; Durham, 'British Revolutionaries and', 213.

of twee landen zich verhielden tot de Bolsjewieken.¹⁰ Deze geografische beperking van de schaal van het onderzoek kan verklaard worden door taalbarrières en de vraagstellingen die vaak meer gericht zijn op één specifieke denker, beweging of nationale context. Het is dus moeilijk om te zeggen of de argumenten van elkaar afwijken omdat de auteurs het met elkaar oneens zijn of dat het komt doordat ze naar hele andere casussen kijken.

Kellermann, Jacob en Altena zien al enige verandering aan het begin van 1918. Altena schrijft bijvoorbeeld dat de vervolging van anarchisten, beginnend in april 1918, er in combinatie met ideologische verschillen, het gebruik van geweld en de choquerende moorden op de Romanov familie¹¹ voor zorgde dat bepaalde Nederlandse anarchisten¹² zich steeds kritischer uitten over de bolsjewieken. Kellerman plaatst daarentegen de anarchistische kritiek op de rol van de staat in de Russische revolutie centraal in zijn analyse van de ontwikkeling van kritiek in Italië en de VS. Deze auteurs benadrukken echter dat de critici zich in 1918 nog in de minderheid bevonden. Alleen Altena reikt een verklaring aan voor deze verdeling, namelijk ideologische verschillen onder anarchisten zelf. Sommige anarchisten waren volgens hem meer organisatiegericht en konden zich daarom mogelijk makkelijker identificeren met de bolsjewieken dan anarchisten die het creëren van partijen en vakbonden afwezen.¹³

De meeste historici zijn het erover eens dat het grootste deel van de anarchisten het regime verdedigde tot 1921/22.¹⁴ De verklaringen die auteurs geven voor de uiteindelijke verandering in opinie lijken redelijk op de in de vorige alinea genoemde argumenten van eerdere critici. Zo geven Hwang en Stanley net als Altena aan dat de vervolging van anarchisten een grote rol speelde in de afwijzing

¹⁰ Bijvoorbeeld: Roberto Pittaluga, 'De profetos a demonios: recepciones anarquistas de la Revolución Rusa (Argentina 1917-1924)', *Sociohistórica* (11/12, 2002), 69-98; Martin Durham, 'British Revolutionaries and the Suppression of the Left in Lenin's Russia, 1918-1924', *Journal of Contemporary History* 20:2 (1985), 203-219; Benjamin Franks, *Rebel Alliances: the Means and Ends of Contemporary British Anarchism* (Nottingham 2000); Thomas A. Stanley, 'A Japanese Anarchists Rejection of Marxism-Leninism: Osugi Sakae and the Russian Revolution', *Selected Papers in Asian Studies: Western Conference of the Association of Asian Studies* 1:1 (2016) 1-16; Donyoun Hwang, *Anarchism in Korea: Independence, Transnationalism and the Question of National Development (1919-1984)* (Albany, 2016); Bert Altena, 'De Russische Revolutie was geen Anarchistische Revolutie: Nederlandse Anarchisten en de Russische Revolutie (1917-1919)', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130:3 (2017) 387-407; Paul Avrich, *The Russian Anarchists* (Princeton 1967); Paul Avrich, 'Russian Anarchists and the Civil War', *The Russian Review* 27:3 (1968) 296-306; Peter C. Mentzel, 'Chaos and Utopia: The Anarchists in the Russian Revolution and Civil War', *The Independent Review* 22:2 (2017) 173-181; Arif Dirlik, *Anarchism in the Chinese Revolution* (Berkeley, 1991).

¹¹ De bolsjewieken executeerden in de zomer van 1918 de ex-tsaar en diens familieleden. Volgens Altena zagen sommige Nederlandse anarchisten dit als een bezoedeling van de revolutie en de reputatie van revolutionaire bewegingen in het algemeen.

¹² Specifiek de schrijvers uit het tijdschrift *De Vrije Socialist* en Domela Nieuwenhuis, de Nederlandse socialistische politicus die op latere leeftijd overstapte op het anarchisme.

¹³ Kellermann, 'Zur Wahrnehmung', 24-25; Jacob, *Emma Goldman*, 69-71; Altena, 'De Russische Revolutie', 399; Altena, 'De Russische Revolutie', 387-388; *ibidem*, 406-407.

¹⁴ Kellermann, 'Zur Wahrnehmung', 28; Altena, 'De Russische Revolutie', 407; Pittaluga, 'De Profetos a Demonios', 89-92; Stanley, 'A Japanese Anarchists', 6-7; Dirlik, *Anarchism in the Chinese*, 151-152.

van de bolsjewieken.¹⁵ Een groot aantal auteurs benadrukt de ideologische verschillen, vooral over de dictatuur als staatsvorm, als een belangrijke factor voor de breuk tussen anarchisten en bolsjewieken.¹⁶ Ten slotte wijzen veel auteurs op het belang van de Kronstadt opstand¹⁷. De gebeurtenissen in Kronstadt hadden volgens hen een impact op de internationale anarchistische beweging. Franks laat bijvoorbeeld zien dat de onderdrukking de Kronstadt-opstand sterk meespeelde in de ontwikkeling van het idee onder Britse anarchisten begin jaren '1920 dat de staat van de bolsjewieken een contrarevolutionaire dictatuur was.¹⁸

Durham en Kellermann wijzen echter ook op het gebrek aan betrouwbare informatie als een factor die meningsvorming beïnvloedde en bijdroeg aan de aanvankelijk onkritische houding van veel anarchisten tegenover de bolsjewieken.¹⁹ Een redelijk grote bron van kennis over de daadwerkelijke situatie in Rusland zou vanaf begin jaren '1920 beschikbaar komen. Het gaat hier om reisverslagen van anarchisten die naar Rusland waren gegaan en het regime van dichtbij hadden meegemaakt. Meerdere auteurs kaarten de invloed van deze teksten op de veranderingen van meningen aan in diverse locaties zoals Argentinië, China²⁰ en Japan.²¹ Aangezien dit paper de verandering van de meningen van Alexander Berkman bestudeert is dit een goed moment om in te gaan op de literatuur over reisverslagen van anarchisten.

Reisverslagen van anarchisten

De literatuur over buitenlandse anarchisten die naar Rusland reisden in de periode net na de Russische revolutie is van beperkte omvang. Datgene wat er is focust zich op een klein groepje personen: Alexander Berkman & Emma Goldman, Angel Pestaña en een Spaanse delegatie die in 1921 naar Rusland reisde.

Historici argumenteren dat deze reizigers voorafgaand en aan het begin van hun reizen nog op zijn minst neutraal (al dan niet lovend) waren over de

¹⁵ Hwang, *Anarchism in Korea*, 26; Stanley, 'A Japanese', 6-7.

¹⁶ Pittaluga, 'De Profetos a Demonios', 81-82; Kellermann, 'Zur Wahrnehmung', 27-29; Franks, *Rebel Alliances*, 47-48; Stanley, 'A Japanese Anarchists', 6.

¹⁷ Een opstand van mariniers vlakbij St. Petersburg in 1921. Deze groepen mensen waren traditioneel supporters van de bolsjewieken en het feit dat ze protesteerden tegen de overheid was daarom significant. Ze riepen vooral op een linkse coalitieregering te creëren en de sovjets (arbeidersraden) weer te herstellen. De bolsjewieken weigerden met hen in dialoog te gaan en besloten vrijwel meteen om de opstand met geweld neer te slaan. Anarchisten waren hier niet door gecharmeerd.

¹⁸ Pittaluga, 'De Profetos', 87; Franks, *Rebel Alliances*, 47-48; Stanley, 'A Japanese Anarchists', 7; Harold J. Goldberg, 'Goldman and Berkman View the Bolshevik Regime', *Slavonic and East European Review* 53-131 (1975) 272-276.

¹⁹ Durham, 'British Revolutionaries', 216; Kellermann, 'Zur Wahrnehmung', 23.

²⁰ Het is misschien ook relevant om aan te geven dat Chinese anarchisten niet alleen beïnvloedt werden door boeken van een denker/reiziger zoals Emma Goldman, maar ook met haar correspondeerden. Emma Goldman schreef regelmatig brieven aan Chinese anarchisten en verspreidde op deze manier haar meningen naar dit deel van de wereld. Dit laat zien dat de anarchistische beweging enorm internationaal was en dat het goed is om deze op een wereldwijde schaal te bestuderen. Zie: Dirlik, *Anarchism in the Chinese*, 161.

²¹ Pittaluga, 'De Profetos a Demonios', 87-90; Dirlik, *Anarchism in the Chinese*, 161; Stanley, 'A Japanese Anarchists', 7.

bolsjewieken. Dit komt bijvoorbeeld naar voren in Zoffmann Rodriguez's artikel over de Spaanse delegatie die naar Rusland reisde. Hij laat zien dat zelfs de leden van deze groep die later het meest kritisch zouden worden in 1921 andere anarchisten in Duitsland hadden aangespoord om lid te worden van de derde internationale²². Hetzelfde wordt ook duidelijk in Frank Jacob's werk over Emma Goldman. Voordat ze naar Rusland gingen waren zij en Alexander Berkman volgens hem lovend over de bolsjewieken omdat ze meenden dat deze anarchisten waren geworden. Goldman en Berkman riepen volgens Jacob zelfs op tot vergelijkbare revoluties in Europa en de VS. Aviles Farré omschrijft de meningen van de latere reiziger Angel Pestaña in 1919 echter als 'voorzichtig' (*prudente*) en lijkt hiermee te argumenteren dat deze man enigszins sceptisch was over de bolsjewieken. Jacob kaartte eerder al aan dat er verschillende meningen waren over de bolsjewieken onder anarchisten. Het verschil tussen hem en Farré wordt hier dus waarschijnlijk niet zozeer veroorzaakt door interpretatie als door de verschillende casussen die bestudeerd worden.²³

De auteurs verschillen vooral van perspectief over de redenen waarom deze reizigers van mening veranderden over de bolsjewieken. Zoffmann Rodriguez laat zien dat er in de Spaanse delegatie een splitsing ontstond tussen mannen die zich bij terugkomst in Spanje als overtuigde Marxisten beschouwden²⁴ en anderen die bij hun anarchistische wortels bleven. Hij argumenteert bovendien dat de overgebleven anarchisten en ook de eerdergenoemde Angel Pestaña bij terugkomst uit Rusland nog steeds een enigszins ambivalente houding hadden ten opzichte van de bolsjewieken en bereid waren om de syndicalistische²⁵ beweging bij de Komintern²⁶ te voegen. Dit perspectief verschilt met dat van Avilés Farré, die meent dat Pestaña zich al tijdens zijn verblijf in Rusland tegen de bolsjewieken keerde. Farré stelt dat Pestaña deze meningen pas wat later uitte vanwege een gevangenisstraf die hij bij terugkomst in Spanje moest uitzitten.²⁷

Jacob observeert dat Emma Goldman zich al eerder kritisch begon te uiten over de bolsjewieken, vooral om ideologische redenen, maar dat de Kronstadt opstand in 1921 voor haar het definitieve breekpunt vormde. Goldberg is iets cynischer en stelt dat Goldman voor de Kronstadt opstand voornamelijk klaagde over

²² Een internationale organisatie die was opgezet door de bolsjewieken.

²³ Arturo Zoffmann Rodriguez, 'Off to Moscow with No Passports and No Money': The 1921 Spanish Syndicalist Delegation to Russia', *European History Quarterly* 48:3 (2018) 435-461, aldaar 441-442; Jacob, *Emma Goldman*, 79-82; Francisco J. Romero Salvadó, 'The Comintern Fiasco in Spain: The Borodin Mission and the Birth of the Communist Party', *Revolutionary Russia* 21:2 (2008) 153-177; Goldberg, 'Goldman and Berkman View', 272-276; Juan Avilés Farré, 'El impacto de la revolución Rusa en las organizaciones obreras Españolas (1917-1923)', *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea* 13 (2000) 17-31, aldaar 19.

²⁴ Zoffmann Rodriguez argumenteert dat dit niet per sé door hun ervaringen in Rusland kwam, maar mogelijk erg werd beïnvloed door de omstandigheden in Spanje. De anarchistische beweging leek hier namelijk op haar retour nadat de opstanden aan het einde van de eerste wereldoorlog waren mislukt. Dit toonde voor bepaalde vroegere anarchisten de zwakte van de methodes van de syndicalistische beweging aan. Zoffmann Rodriguez, 'Off to Moscow', 453-454.

²⁵ Anarchosyndicalisme is een stroming van het anarchisme die gebaseerd is op de kracht van vakbonden. Het idee is om een algemene staking te organiseren en uiteindelijk hiermee het kapitalistische systeem omver te werpen.

²⁶ De communistische internationale organisatie die de bolsjewieken opzetten en gebruikten om invloed te krijgen in linkse bewegingen in de rest van de wereld.

²⁷ Zoffmann Rodriguez, 'Off to Moscow', 454; Avilés Farré, 'El impacto de la revolución Rusa', 24.

de kleine rol die ze zelf speelde in alles wat er om haar heen gebeurde. Ze wilde graag meehelpen, maar kon dit niet. Ze sprak zich volgens Goldberg voor Kronstadt nog niet openlijk uit tegen de graanrekvisities en de acties van de geheime dienst. Beiden zien Kronstadt dus als het belangrijkste moment voor haar ontwikkeling, maar Jacob ziet meer signalen van haar later openlijker verkondigde afkeuring van het regime in eerdere brieven die ze aan vrienden en familieleden schreef.²⁸

Over Berkman zelf schrijven zowel Goldberg als Jacob dat de Kronstadt opstand de belangrijkste gebeurtenis was in de ontwikkeling van zijn ideeën over de bolsjewieken. Hiervoor was Berkman volgens hen weinig kritisch, Kronstadt betekende een omslag in zijn denken. Hierin verschillen zij van mening met Bill Nowlin die in zijn biografie het beginpunt van Berkman's ontwikkeling al eerder lijkt te plaatsen. Goldberg en Jacob baseren beiden hun onderzoek op een relatief beperkt aantal bronnen. Een gebrek in het werk van zowel Nowlin als Goldberg is dat ze vrijwel geen pogingen doen om Berkman's ontwikkeling te contextualiseren. Jacob doet dit wel, maar op een vrij beperkte schaal (met enkele Europese voorbeelden en gebaseerd op een redelijk kleine hoeveelheid secundaire literatuur, aangevuld met primaire bronnen). Deze SQ heeft een breder plaatje geschetst wat betreft de historiografie over de manieren waarop anarchisten naar de bolsjewieken keken en hoe deze ideeën zich ontwikkelden. Dit paper voegt zich bij Nowlins meer genuanceerde positie over Berkman's persoonlijke ontwikkeling. Er zal worden geargumenteed dat Berkman al voor de Kronstadt opstand begon te twifelen over zijn overtuigingen met betrekking tot de bolsjewieken. Berkman's ontwikkeling wordt bovendien bestudeert om een beter begrip te krijgen van de verandering van denken binnen de bredere anarchistische beweging. De redenen waarom Berkman hier een interessante casus voor is worden nu hieronder uitgelegd. Vervolgens zal de opzet van het onderzoek worden besproken.²⁹

Casus, hoofdvraag en deelvragen

Het werk van Alexander Berkman dient hier als casus waarmee een bredere ontwikkeling in de anarchistische beweging bestudeerd zal worden. Als persoon die zowel internationaal (hij heeft in Rusland, de VS, Zweden, Duitsland en Frankrijk gewoond) als Russisch was en het nieuwe regime in Rusland van dichtbij meemaakte kan Alexander Berkman namelijk een interessant subject zijn om de relatie tussen de anarchisten en de bolsjewieken beter te leren begrijpen. Hij vormde een brug tussen de Russische anarchisten en de internationale beweging. Bovendien had hij wereldwijd veel invloed op de ontwikkeling van de meningen van anarchisten over de Russische revolutie en de bolsjewieken. Zijn boek en artikelen over de situatie in Rusland werden veel door anarchisten gelezen: bijvoorbeeld in

²⁸ Jacob, *Emma Goldman*, 126-139; Goldberg, 'Goldman and Berkman', 272-276.

²⁹ Goldberg, 'Goldman and Berkman', 272-276; Jacob, *Emma Goldman*, 136-139; Frank Jacob, 'Anarchism and the Perversion of the Russian Revolution: The Accounts of Emma Goldman and Alexander Berkman', *Guerre e Pace* 33:1 (2018) 1-20, aldaar 10-11; Bill Nowlin, *Alexander Berkman, Anarchist: Life, Work, Ideas* (Wroclaw 2014, 217-241.

Argentinië (waar een pamflet van hem 110000 keer gedrukt werd), Engeland³⁰ en zelfs China.³¹

Er zijn een aantal redenen om hem te verkiezen boven andere anarchistische reizigers als subject voor dit onderzoek. In tegenstelling tot de Spaanse gedelegeerden sprak hij de Russische taal en kon hij daardoor ter plekke met mensen communiceren en zelf oordelen vormen. Hierin verschilt hij van andere reizigers die afhankelijk waren van vertalers die werden toegewezen door de staat. Daarnaast was hij veel langer in Rusland dan de Spanjaarden, heeft hij rondgereisd buiten de steden en daardoor meer meegemaakt en had zijn latere werk een meer substantiële invloed op de internationale anarchistische beweging. Er is al veel meer onderzoek gedaan naar de ideeën van Emma Goldman dan naar die van Berkman. Dit betekent dat er grotere mogelijkheden zijn om iets nieuws toe te voegen in een studie naar de ontwikkeling van zijn ideeën.³²

De hoofdvraag hierbij is: Waarom werd de anarchistische reiziger Alexander Berkman steeds kritischer over het regime van de Bolsjewieken in de periode 1917-1924?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn er drie deelvragen opgesteld. Eerst zal er worden bekeken hoe Berkman over de Russische revolutie en de bolsjewieken dacht voordat hij werd gedeporteerd. Vervolgens wordt er bestudeerd welke factoren en gebeurtenissen een rol zouden spelen bij ontstaan van de twijfel over zijn eerdere positieve meningen. Ten slotte wordt de Kronstadt opstand, een gebeurtenis die door andere auteurs wordt gezien als essentieel voor zijn evolutie, behandeld en zal er worden gekeken hoe belangrijk deze was voor de verandering van zijn meningen. Eerst is het echter belangrijk om in te gaan op de bronnen die zullen worden gebruikt. Hierna zal er een korte beschrijving van Alexander Berkman's leven worden gegeven omdat enige biografische kennis noodzakelijk is om bepaalde facetten van zijn intellectuele ontwikkeling in Rusland te kunnen begrijpen.

Bronkritiek

In dit onderzoek worden verschillende werken van Alexander Berkman als bronnen gebruikt. Aangezien dit een onderzoek is naar de ontwikkeling van de ideeën van Alexander Berkman maakt het relatief weinig uit in hoeverre zijn observaties en meningen overeenkwamen met de werkelijkheid. De pamfletten die hij schreef en die breed worden aangehaald door andere auteurs zijn erg bruikbaar voor dit onderzoek. Hij bleef de meningen die hij in bijvoorbeeld *The Russian Tragedy* weergaf

³⁰ Al moet erbij gezegd worden dat het Berkman en Goldman niet bijzonder effectief waren in het overtuigen van Britse socialisten/communisten (deze mensen overhalen was hun intentie), maar dat ze meer succes hadden bij de kleine Britse anarchistische beweging.

³¹ Roberto Pittaluga, 'De profetos a demonios', 87-90; Arif Dirlik, *Anarchism in the Chinese*, 161; Durham, 'British Revolutionaries and the Suppression', 206-210; Nowlin, *Alexander Berkman*, 257.

³² In dit paper is er gebruik gemaakt van een recent biografisch werk over Emma Goldman dat zich focust op haar relatie tot de Russische revolutie en Berkman hierbij ook zo af en toe behandeld (Frank Jacob, *Emma Goldman and the Russian Revolution: From Admiration to Frustration* (Berlin-Boston 2020)). Er is echter nog veel meer over haar verschenen de afgelopen paar decennia, dit valt echter buiten de reikwijdte van dit onderzoek.

verkondigen in latere werken en boeken.³³ Dit deed hij ondanks dat deze meningen hem geen financiële voordelen bezorgden en ervoor zorgden dat veel communisten hem verstootten. Deze consistentie onafhankelijk van de nadelen voor zijn persoon laat samen met het feit dat veel ander auteurs deze werken ook gebruiken zien dat het betrouwbare bronnen zijn om Berkman's meningen over Rusland te achterhalen.³⁴

De hoofdbron in dit onderzoek, het dagboek van Alexander Berkman, bevat iets meer ambivalentie. Om bruikbaar te zijn voor het bestuderen van de ontwikkeling van Berkman's gedachtegoed is het namelijk noodzakelijk dat dit dagboek zijn ervaringen enigszins accuraat weergeeft of dat er om de gebreken heen gewerkt kan worden. Nicholas Walter toont in zijn introductie van de uitgave uit 1989 van het dagboek aan dat er verschillen zijn tussen de originele dagboeken en het uiteindelijke, beter gestileerde, officieel uitgegeven dagboek. Er staan een aantal anekdotes in de gedrukte versie die niet in het origineel staan. Walter geeft echter aan dat de originele dagboeken vrij schaars zijn met details. Puur omdat een anekdote niet in het originele dagboek staat betekent dit niet dat deze niet heeft plaatsgevonden. Berkman kan hem ook simpelweg later hebben herinnerd. Een belangrijk punt om te maken hiernaast is dat andere historici het dagboek zelfs na deze ontdekking nog voor hun onderzoeken naar Berkman en Emma Goldman hebben gebruikt.³⁵ Dit laat zien dat zij van mening waren dat het dagboek nog steeds een bruikbare bron kon zijn.³⁶

Het is dus vooral belangrijk om sceptisch om te gaan met de minder geloofwaardige fragmenten. Dit is een werkwijze die bij alle persoonlijke documenten aan te raden is omdat aanpassingen of pogingen om zichzelf in een goed daglicht te stellen niet ongebruikelijk zijn in dit type bron. Mits er slim mee wordt omgegaan kan dit dus nog steeds een bruikbare bron zijn, ondanks de toevoegingen en schoonschrijverij.

Alexander Berkman

Alexander Berkman werd in 1870 geboren in de stad die tegenwoordig Vilnius³⁷ heet. Hij kwam uit een relatief normaal Joods gezin uit de middenklasse. In 1881 vermoordden linkse terroristen de tsaar in een aanslag. Berkman schreef dat hij de bom hoorde ontploffen terwijl hij op school zat (hij was eerder verhuisd naar St. Petersburg). Zijn favoriete oom, een revolutionair, werd gevangengezet voor de aanslag al is het niet duidelijk of hij er daadwerkelijk iets mee te maken heeft gehad.³⁸

³³ Bijvoorbeeld: Alexander Berkman, *What is Communist Anarchism* (New York 1929) 139-151. <https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-what-is-communist-anarchism.pdf>. Of het laatste polemische hoofdstuk van het dagboek, Alexander Berkman, *The Bolshevik Myth* (Londen 1989) 327-342.

³⁴ Nowlin, *Alexander Berkman*, 257-266.

³⁵ Bijvoorbeeld: Paul Avrich en Karen Avrich, *Sasha and Emma: the Anarchist Odyssey of Alexander Berkman and Emma Goldman* (Cambridge (Massachusetts) 2012); Bill Nowlin, *Alexander Berkman*; Frank Jacob, *Emma Goldman*.

³⁶ Alexander Berkman, *The Bolshevik Myth*, (editie: 1989) xix-xxiii.

³⁷ Destijds heette deze stad Vilna.

³⁸ Nowlin, *Alexander Berkman*, 49-59.

Antisemitische wetten die werden ingevoerd na de aanslag op de tsaar zorgden ervoor dat Berkman en zijn familie niet in St. Petersburg mochten blijven wonen. Op school werd Berkman een jaar teruggehouden omdat hij argumenten aanvoerde voor het atheïsme. Zijn oudere broer werd niet toegelaten op een goede universiteit omdat deze universiteit een Jodenquotum had. Het was niet bijzonder aantrekkelijk om in het antisemitische autoritaire Rusland te blijven voor een jonge Jood die nu (vanwege zijn schorsing i.v.m. atheïsme) ook nog een streepje naast zijn naam had staan. In 1888 emigreerde hij daarom op achttienjarige leeftijd naar de Verenigde Staten. Hij zou een levenslange antipathie tegen het tsaristisch regime hebben.³⁹

In de VS ontwikkelde hij zich al snel als radicaal en anarchist. In 1892 pleegde hij zelfs een aanslag op een fabriekseigenaar die een militie had ingezet om stakende arbeiders te verdrijven en te vermoorden. Hiervoor kwam hij veertien jaar in de gevangenis te zitten. Na zijn vrijlating in 1906 besteedde hij een groot deel van zijn tijd aan het lobbyen voor politieke gevangenen. Dit deed hij zowel in de VS als later voor politieke gevangenen in Rusland. In 1917 zou hij zelf een politieke gevangene worden vanwege zijn protesten tegen de conscriptie en de eerste wereldoorlog. Zijn laatste twee jaar in de VS bracht hij door in isolatiecellen en zelfs heuse kerkers waar er bijna geen lucht was. Sommige Amerikanen meenden in 1919 dat het probleem van de naoorlogse stakingen en protesten gedeeltelijk veroorzaakt werd door buitenlanders en anarchisten. Berkman was beide en werd in december 1919 gedeporteerd. Een boot bracht hem en honderden anderen naar Rusland. Hier zou hij een kleine twee jaar rondreizen samen met zijn levenslange vriendin en intellectuele partner Emma Goldman. In tegenstelling tot veel andere anarchisten zag hij langdurig van dichtbij hoe het regime van de bolsjewieken functioneerde, niet alleen in de grote steden, maar ook in Oekraïne en Letland.⁴⁰

Nadat hij in 1922 Rusland ontvluchtte bracht hij een reeks artikelen en een boek uit over zijn ervaringen in en meningen over Rusland. Hierin werd een volledige ommekeer in zijn gedachtegoed zichtbaar. Zijn eerdere enthousiasme voor de revolutie had plaatsgemaakt voor felle kritiek.⁴¹ Deze ontwikkeling is kenmerkend voor grote delen van de anarchistische beweging. De eerdere sympathie voor de bolsjewieken was tegen 1922 merendeels verdwenen en was verruild voor een antibolsjewistische polemiek.⁴²

Deelvraag 1: Voorstander

Berkman in de VS over de Russische revolutie

Net als de meeste andere anarchisten buiten Rusland was Berkman in eerste instantie erg enthousiast over de Russische revolutie. Volgens Paul Avrich zag Berkman de Russische revolutie als “*unquestionably the greatest event of modern*

³⁹ Nowlin, *Alexander Berkman*, 49-59.

⁴⁰ Nowlin, *Alexander Berkman*, 86-106; *Ibidem*, 124-130; *Ibidem*, 161-164; *Ibidem*, 169-204.

⁴¹ Voor omschrijvingen van het leven van Alexander Berkman zie bijvoorbeeld: Bill Nowlin, *Alexander Berkman Anarchist: Life, Work, Ideas*, (Wroclaw 2014); Paul Avrich & Karen Avrich, *Sasha and Emma: The Anarchist Odyssey of Alexander Berkman and Emma Goldman*, (Cambridge (Massachusetts) 2012).

⁴² Dit wordt toegelicht in de SQ.

times” toen hij nog in de VS was. Zowel hij als Emma Goldman verdedigden de revolutie volgens Frank Jacob maandenlang in de artikelen die ze publiceerden. Ze riepen beiden zelfs op tot een vergelijkbare revolutie in de VS en Berkman uitte de hoop dat de revolutie zich naar Duitsland en andere landen zou verspreiden.⁴³

Historici geven een aantal verklaringen voor Berkman's steun aan de bolsjewieken. Een erg belangrijk element was de perceptie dat de bolsjewieken anarchistische idealen uitvoerden en dat de praktijk van de revolutie ervoor had gezorgd dat ze hun eerdere marxistische ideeën opzij hadden gezet. In feite meende (onder andere) Alexander Berkman dus dat de marxisten eindelijk het licht hadden gezien en dat de eisen van het volk⁴⁴ veel meer weg hadden van anarchistische idealen dan van marxistische. Dit kwam overeen met de meningen van andere internationale anarchisten zoals besproken in de SQ.⁴⁵

Berkman zei dat hij een tegenstander van de bolsjewieken zou zijn als deze een permanente overheid op zouden zetten. Hij dacht echter dat de bolsjewieken (een groep die volgens hem bestond uit syndicalisten, sociaaldemocraten, anarchisten en sociaalrevolutionairen) meer waren dan een bekrompen marxistische regering. Hij dacht zelfs dat de opkomst van de bolsjewieken de uitdrukking was van het diepe verlangen naar vrijheid dat bestond in de menselijke ziel en dat ze streefden naar een zo groot mogelijk sociaal welzijn.⁴⁶

Hij kwam in de VS al in aanraking met informatie die zijn ideeën tegensprak. In de herfst van 1919 sprak de Russisch-Amerikaanse anarchiste Mollie Steiner bijvoorbeeld met Berkman en Goldman over de vervolging van anarchisten en socialistten in Rusland. Berkman en Goldman uitten zich bezorgd over deze ontwikkeling en wantrouwden de bolsjewieken al langer omdat het een kleine clique was die losstond van de vakbonden, bevolking en het leger. Als anarchisten sprak, zoals al eerder gezegd, het concept van de overheid (laat staan een dictatuur) hen natuurlijk ook niet aan.⁴⁷

Berkman had twijfels over bepaalde aspecten van het regime, maar was van mening dat de slechte elementen van het beleid van de bolsjewieken een gevolg waren van de politieke situatie waarin Rusland zich bevond. Hij beschouwde het programma van de bolsjewieken en het geweld dat met de revolutie gepaard ging als een gevolg van buitengewone omstandigheden. Een uitzonderlijke situatie vroeg om extreme maatregelen, geweld was onvermijdbaar bij het beschermen van de revolutie. Op Mollie Steiners bezorgdheid over de vervolging van anarchisten antwoordde Berkman dat het nog te vroeg was voor kritiek. De anarchisten moesten de bolsjewieken een kans geven in plaats van hen af te schrijven vanwege de huidige problemen.⁴⁸

⁴³ Avrich en Avrich, *Sasha and Emma*, 298; Frank Jacob, *Emma Goldman*, 79-81.

⁴⁴ Bijvoorbeeld: alle macht naar de sovjets (d.w.z. directe democratie), herverdeling van het land onder de bevolking en dus geen nationalisatie zoals marxisten die nastreefden.

⁴⁵ Avrich en Avrich, *Sasha and Emma*, 298-299; Nowlin, *Alexander Berkman*, 193-194.

⁴⁶ Nowlin, *Alexander Berkman*, 193-194.

⁴⁷ Avrich en Avrich, *Sasha and Emma*, 299-300.

⁴⁸ Nowlin, *Alexander Berkman*, 193-194; Jacob, *Emma Goldman*, 121; Avrich, *Sasha and Emma*, 298-300.

Net voor zijn deportatie zou hij nog een laatste pamflet uitgeven samen met Emma Goldman. Hierin bekritiseerden ze de eerste wereldoorlog en de manier waarop de Amerikaanse overheid hen zelf behandeld had. Daarnaast spraken ze erg positief over de Russische revolutie: *'It is darkest before dawn, in history as in nature. But the dawn has begun. In Russia. Its light is a promise and the hope of the world.'*⁴⁹ Net als veel andere anarchisten zagen ze de Russische revolutie ten tijde van hun deportatie dus nog steeds als een voorbeeld voor de rest van de wereld.

Berkman werd onder begeleiding van militairen samen met zo'n 200 andere etnische Russen op een boot naar Rusland gedeporteerd. Hij zou zijn aankomst op 20 januari 1920 omschrijven als *'the most sublime day of my life'* en voelde de drang om op zijn knieën te vallen en de grond te kussen. Hoewel zijn houding ook hierna vrij lang positief bleef zou hij al snel van alles zien en meemaken wat hem zou laten twifelen over sommige van zijn eerder meningen.⁵⁰

Deelvraag 2: Twijfel

Na zijn aankomst in Rusland was Berkman in eerste instantie erg positief over het regime. Hij was bijvoorbeeld gecharmeerd door het feit dat helden van de revolutie herdacht werden en dat bepaalde feestdagen die gerelateerd waren aan de revolutionaire beweging uitbundig gevierd werden. Dit vormde een sterk contrast met de tijd van de tsaren toen revolutionairen vervolgd werden door de staat. De manier waarop mensen om hem heen elkaar behandelden, bijvoorbeeld een dienstmeisje dat tegen haar baas praatte als een gelijke, spraken hem eveneens erg aan. Deze kleine dingetjes lieten Berkman zien dat het regime zijn droom, de revolutie en de egalitaire samenleving, aan het verwezenlijken was.⁵¹

Hiertegenover stonden echter observaties over allerlei facetten van de nieuwe samenleving die hem steeds sceptischer zouden maken. Het gaat hier om gebeurtenissen die hij meemaakte, om politieke ontwikkelingen die hij om zich heen zag, de gebreken van de nieuwe samenleving met haar repressieve staat en een gevoel van continuïteit met het tsaristische regime dat hij steeds vaker ervaarde. Belangrijk hierbij was dat hij veel van deze dingen herhaaldelijk terugzag tijdens zijn reizen en dat de problemen nog erger leken in de periferie (d.w.z. gebieden aan de Letse grens en in Oekraïne) dan in St. Petersburg en Moskou. Het centrale argument in dit hoofdstuk is dat Berkman al voor de Kronstadt steeds meer ging twifelen over het regime. Kronstadt was hoogstens het eindpunt, de ontwikkeling was een proces dat al eerder begonnen was.

In dit hoofdstuk zal er eerst worden ingegaan op de ongelijkheid die Berkman overal om zich heen zag. Dit was namelijk al erg vroeg tijdens zijn verblijf in Rusland een punt van frustratie voor Berkman, aangezien het tegen zijn socialistische principes inging. Vervolgens wordt de manier waarop Berkman over

⁴⁹ Alexander Berkman en Emma Goldman, *Deportation and its meaning* (Ellis Island, 1919) 17. <https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-the-kronstadt-rebellion.pdf>.

⁵⁰ Alexander Berkman, *The Bolshevik Myth: diary, 1920-22* (Londen; Zagreb 2017) 31.

⁵¹ Berkman, *The Bolshevik Myth*, 38; Ibidem, 47-49; Ibidem, 117.

bureaucratie en dictatuur schreef geanalyseerd. Bureaucratie hing voor hem namelijk sterk samen met ongelijkheid en het inefficiënte bestuur dat het dagelijkse leven van de meeste mensen vermoeilijkte. Daarna wordt de rol van de geheime politie (Cheka) behandeld. Ten slotte zullen de redenen dat Berkman het regime alsnog trouw bleef worden geanalyseerd. Dit alles mond logischerwijs uit bij de Kronstadt opstand, het eindpunt van Berkman's ontwikkeling en het laatste deelhoofdstuk.

Sociale ongelijkheid

Berkman was een anarcho-communist en was dus geen grote fan van ongelijkheid.⁵² In Rusland zag hij echter dat er nieuwe vormen van ongelijkheid werden gecreëerd door de staat. Dit manifesteerde zich op verschillende manieren: onder andere in de variatie in voedselrantsoenen. Berkman werd hier al op zijn 2e dag in Rusland, in St. Petersburg, mee geconfronteerd. Bij een diner met een aantal prominente communistische partijleden merkte hij op dat het eten hier veel beter was dan in cafés voor gewone burgers. Zorin, een partijlid, legde hem uit dat er verschillende gradaties van rantsoenen waren in Rusland. Het werk dat je uitvoerde en de positie die je bekleedde bepaalden hoeveel eten je kreeg. Partijleden en soldaten kregen het meest, arbeiders iets minder en de 'niet-producenten', vooral de vroegere intelligentsia, het minst. Zorin argumenteerde dat dit systeem niet discriminerend was, mensen werden gewoon gevoed afhankelijk van de waarde van hun werk. Berkman dacht terug aan de uitspraak van een meisje dat hij eerder op deze dag had ontmoet.⁵³ Zij zei dat Rusland erg arm was, maar dat iedereen alles wat er was zou moeten delen. Zodra dit gebeurde zou niemand kunnen klagen. Hoewel hij verder geen commentaar gaf, laat het feit dat hij meteen aan deze uitspraak moest denken zien dat hij enige ongemakkelijkheid voelde over de ongelijkheid.⁵⁴

In het anarchisme was klassenstrijd net als bij Marxisten een belangrijk concept. Anarchisten streefden echter een samenleving na waarin de hogere klassen als gelijken opgenomen werden onder bevolking nadat hun privileges waren weggenomen.⁵⁵ De ongelijke rantsoenen raakten armere mensen, maar waren extra hard tegen de vroegere intellectuelen en bourgeoisie. Op een markt in Moskou zag Berkman hoe beide groepen spullen probeerden te verkopen om aan voedsel te komen. Een rijke ex-professor had zelfs zoveel honger dat hij een door Berkman reeds half leeggegeten kom ranzige soep leeg likte. Berkman omschreef de mensen die naar dergelijke markten gingen als voornamelijk arme, hongerige, burgers. De markt werd door de politie opgebroken omdat er 'gespeculeerd' (d.w.z. illegaal gehandeld) werd en de mensen werden naar werkkampen gestuurd. Berkman ontkwam dit lot alleen omdat hij een buitenlander was. Hij observeerde bovendien enigszins wrang dat er tegenover de markt grote winkels waren die veel meer verkochten en niet werden gesloten door de politie.⁵⁶

⁵² Ibidem, 60. *'The essence of Communism is equality'*.

⁵³ Voor de anekdote over dit meisje zie: Berkman, *Bolshevik Myth*, 36.

⁵⁴ Ibidem, 37-38.

⁵⁵ Nowlin, *Alexander Berkman*, 301; Ibidem, 322-323.

⁵⁶ Berkman, *Bolshevik Myth*, 55; Ibidem, 42-43.

De behandeling van buitenlandse afgevaardigden en communistische partijleden vergeleken met die van de bevolking en de vroegere burgerij was een terugkerend motief tijdens Berkman's reizen. In Moskou dronken prominente partijleden in het hotel waar hij verbleef champagne terwijl de armen urenlang in de rij moesten staan voor het meest basale voedsel. In Oekraïne vloeiden de thema's zelfs samen toen een diner voor buitenlandse gedelegeerden werd samengesteld uit voedsel dat verzameld was door een illegale markt op te doeken. Leden van de vroegere Oekraïense intellectuele klasse klaagden tegen Berkman over de manier waarop ze behandeld werden. Volgens een van hen waren ze gedoemd om langzaam te verhongeren.⁵⁷

In de meeste gevallen omschreef Berkman simpelweg wat hij zag of gaf hij de meningen van mensen die hij ontmoette (dit was een gevarieerde verzameling van mensen, allerlei soorten voor-en tegenstanders van het regime) weer. Hij schreef zijn eigen oordeel over de gebeurtenis er niet bij. Aan het begin van het boek volgden deze gebeurtenissen op, of werden ze opgevolgd door, uitspraken van verdedigers van het regime. In eerste instantie krijgt zijn dagboek daardoor een bijna journalistiek karakter omdat meningen naast elkaar worden gepresenteerd en de lezer zelf lijkt te mogen oordelen welk perspectief geldiger is.⁵⁸ Aangezien Berkman, zoals Nicholas Walter heeft laten zien (zie bronkritiek), niet de originele versies van zijn dagboeken heeft uitgegeven zou deze enigszins journalistiek aanvoelende opzet bewust gecreëerd kunnen zijn, maar dit is slechts speculatie. Het laat in ieder geval zien dat Berkman aan het begin zowel met linkse critici als met partijleden en pro-bolsjewieken in contact kwam en hun verschillende verhalen en verklaringen aanhoorde en enige legitimiteit leek toe te kennen (zichtbaar doordat hij hun meningen neutraal weergaf).⁵⁹

De enige keer dat Berkman's eigen stem duidelijk naar voren kwam was toen hij de discussie aanging met een partijlid over de oneerlijkheid van het bestaan van ongelijke rantsoenen. Hij schreef dat hij tegen deze man zei dat: '*The essence of Communism is equality ... there should be only one kind of pyock⁶⁰, so that all will share equally.*'⁶¹ Op de verdediging van het systeem door deze partijman antwoordde Berkman dat, als er al verschillende rantsoenen zouden zijn, de arbeiders het meeste zouden moeten krijgen. Dit was echter niet het geval in de werkelijkheid, partijfunctionarissen en soldaten kregen het meeste. Hij gaf hier dus duidelijk aan dat hij problemen had met de huidige stand van zaken. Dit deed hij bovendien al vroeg tijdens zijn verblijf in Rusland, nog voordat hij ging reizen door Oekraïne. In zijn latere theoretische werk zou hij het voorstel van de opstandelingen in Kronstadt uit 1921 om rantsoenen gelijk te stellen voor iedereen omschrijven als een 'werkelijk ethische revolutionaire actie' die tegemoetkwam aan de ontevredenheid onder het volk over discriminatie en favoritisme. Hoewel de ontevredenheid over deze ongelijkheid dus zowel impliciet als expliciet (expliciet

⁵⁷ Ibidem, 80-81; ibidem, 115; ibidem, 200; ibidem, 150; ibidem, 196.

⁵⁸ Bijvoorbeeld in: Berkman, *The Bolshevik Myth*, 37-38; Ibidem, 52-58; Ibidem, 200.

⁵⁹ Ibidem, 37-38; Ibidem, 52-58; Ibidem, 60; Ibidem, 200.

⁶⁰ Russisch voor rantsoen.

⁶¹ Ibidem, 60.

dus in zijn latere werk) naar voren kwam in het dagboek was dit in eerste instantie nog niet genoeg reden voor hem om te breken met het regime. Het was echter wel indicatief voor de vorming van een kritischere houding. Deze manifesteerde zich ook met betrekking tot andere onderwerpen zoals de grote rol van de staat in de samenleving en het verdwijnen van elke vorm van directe democratie.⁶²

Staatsmacht: Bureaucratie en antidemocratisch

Als anarchist was Berkman erg kritisch op de staat als organisatievorm van een samenleving.⁶³ Het is dus niet vreemd dat staatsmacht en de negatieve gevolgen ervan een groeiende bron van frustratie werden voor hem tijdens zijn reizen. Hij klaagde veel over de bureaucratische cultuur van Rusland, de afbrokkeling van de tijdens de revolutie ontstane democratische instituties en de misbruiken die plaats konden vinden dankzij de machtige staat (bijvoorbeeld corruptie).

Een thema dat vaak naar voren kwam was de constante noodzaak om toestemming te verkrijgen van de staat voor zo'n beetje elke mogelijke actie. Dit maakte snel werk uitvoeren onmogelijk en zorgde voor lange rijen bij overheidsinstanties. Mensen stonden hier vaak dagen, soms zelfs weken, te wachten voordat ze geholpen werden. In Moskou zag Berkman hoe dorpelingen die iets gedaan wilden krijgen⁶⁴ dag na dag in de rij konden staan zonder ooit aan de beurt te komen. Aan het einde van de dag werden ze weer naar huis gestuurd. Dit was een situatie die hij tijdens zijn reizen meerdere malen observeerde. In Kiev begrepen de meeste bureaucraten de gecompliceerde regels zelf niet eens en werden zaken op willekeurige manieren opgelost, meestal tot onvrede van burgers. Soms verloor iemand na dagen in de rij te hebben gestaan zijn geduld en brak los in een langdurige scheldpartij. Boeren klaagden eveneens over de eindeloze rijen in een verwarrend bureaucratisch labyrint in Odessa, waar ze werden uitgelachen of zelfs bedreigd als ze te lang aanhielden met hun klachten of vragen.⁶⁵

De bureaucratie zou een belangrijk onderdeel worden van zijn latere kritiek, nadat hij Rusland was ontvlucht meende hij dat: '*A bureaucratic machine is created that is appalling in its parasitism, inefficiency and corruption.*'⁶⁶ Hij omschreef de bureaucratie tevens als 'crimineel'. Hoewel hij, net als eerder met betrekking tot sociale ongelijkheid, zich vaak neutraal opstelde in zijn dagboek en weinig commentaar leverde zorgt de groeiende hoeveelheid aan negatieve anekdotes en de soms (wanneer de staat hem zelf in de weg stond bij zijn ambities, wat meerdere malen gebeurde, bijvoorbeeld in zijn pogingen om bouwmaterialen te verkrijgen voor een huizenproject in St. Petersburg) overduidelijke frustratie ervoor dat het duidelijk

⁶² Ibidem, 60; Berkman, *What is Communist Anarchism*, 153-154.

⁶³ Nowlin, *Alexander Berkman*, 361-370.

⁶⁴ Niet gespecificeerd in het boek wat precies.

⁶⁵ Berkman, *Bolshevik Myth*, 61; Ibidem, 188; Ibidem, 222.

⁶⁶ Alexander Berkman, 'The Russian Tragedy: A Review and An Outlook', *The Russian Revolution Series no. 1* (1922) 12. <https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-the-russian-tragedy-a-review-and-an-outlook.pdf>.

is dat Berkman gaandeweg negatiever werd over de rol van de staat in de samenleving.⁶⁷

Berkman zou na zijn vertrek uit Rusland argumenteren dat anarchisten wilden dat mensen hun eigen zaken konden regelen door gebruik te maken van hun eigen organisaties. De bolsjewieken namen volgens hem de tegenovergestelde positie in en wilden alles onder staatscontrole brengen. Dit was volgens Berkman het grootste verschil tussen de twee groepen.⁶⁸ De uitbreiding van de macht van de centrale staat en de partij en de afbrokkeling van de positie van democratische instituties was dus een aspect van de staat van de bolsjewieken dat moeilijk te slikken was voor Berkman.

De eerste keer dat hij een zitting van een Sovjet bijwoonde in St. Petersburg was hij verbaasd over het gebrek aan enthousiasme. Hij was niet blij met de manier waarop mensen bijna mechanisch elke motie die de een of andere hooggeplaatste partijfiguur ze voorlegde goedkeurden. Later was hij aanwezig bij een discussie in de Sovjet van Moskou en was gechoqueerd door de manier waarop de bolsjewieken, tegenstanders van de bolsjewieken, werden uitgejoeld als ze zich tegen beschuldigingen wilden verdedigen.⁶⁹

“The exhibition of intolerance, so unworthy of a revolutionary assembly, depressed me. I felt that it grossly offended against the spirit and purpose of the august body, the Moscow Soviet, whose work should express the best thought and ideas of its members and crystallize them in effective and wise action.”⁷⁰

Zoals in dit fragment te lezen is vond Berkman de manier waarop de vroegere democratische instituties nu functioneerden erg problematisch. De bemoeilijking van het uiten van afwijkende meningen zorgde ervoor dat er niet de best mogelijke acties werden genomen. Dit ging tegen de geest van het democratische ideaal van de instituties in.

De afschaffing van het electieve principe in zowel vakbonden, fabrieken als Sovjets was ook onderdeel van de afbrokkeling van de democratie. Berkman schreef over hoe vakbonden en Sovjets onder controle werden gebracht door de overheid en hoe het personeel voortaan benoemd werd door de partij in plaats van verkozen te worden. Vakbonden waren extensies van de overheid geworden, niet democratische organen voor arbeiders. Hetzelfde gold voor fabrieken, waar *one-man management* werd ingevoerd. Dit hield in dat één persoon de leiding over de fabriek op zich zou nemen, zoals in het bourgeois systeem (aldus Lenin). Berkman citeerde een arbeider die zei dat alles waar tijdens de revolutie voor gevochten was langzaam verloren ging. Het oude systeem kwam weer terug. Hoewel Berkman in het dagboek opnieuw weinig directe oordelen gaf vormde de beteugeling van democratische instituties later, nadat hij Rusland had verlaten, een van zijn grootste punten van kritiek op de

⁶⁷ Berkman, ‘The Russian Tragedy’, 14; Berkman, *Bolshevik Myth*, 113-115; Ibidem, 196-197; Ibidem, 216; Ibidem, 63; Ibidem, 200.

⁶⁸ Nowlin, *Alexander Berkman*, 439.

⁶⁹ Berkman, *Bolshevik Myth*, 40; Ibidem, 75.

⁷⁰ Ibidem, 75.

bolsjewieken. Hij hekelde de manier waarop de bolsjewieken de revolutie naar zijn idee verraden hadden.⁷¹

Sterk verbonden aan de rol van de staat was de geheime dienst. Waar de bureaucratie overdreven gereguleerd en daardoor inefficiënt was, kende de macht van de Cheka juist vrijwel geen regels en limieten. In het volgende deelhoofdstuk zal er in worden gegaan op Berkman's ideeën over dit aspect van de Russische staat en over de vervolging van linkse tegenstanders.

Cheka

De geheime dienst leek bijna overal waar Berkman kwam aanwezig te zijn. Dit was niet alleen het geval wanneer hij in de steden was, maar ook wanneer hij per trein reisde en zelfs op het platteland. De Cheka vervolgde mensen om hun politieke meningen, was corrupt, gooide mensen zonder proces in gevangenschappen, voerde veel illegale executies uit en maakte gebruik van dwangarbeid. Dit ging natuurlijk tegen al Berkman's principes in en was confronterend voor iemand die zelf in de VS zoveel jaren in gevangenschappen had besteed. Hoewel hij in Moskou bij een conferentie voor anarchisten al merkte dat er meerdere Cheka agenten aanwezig waren en bij een markt zag hoe mensen die 'speculeerden'⁷² werden meegesleept (naar werkkampen hoorde hij later), werd de invloed van de Cheka op de samenleving vooral duidelijk tijdens zijn reizen naar grensgebieden.⁷³

Een korte reis naar de Letse grens, waar Berkman Amerikaanse emigranten zou moeten ontvangen, gaf hem een beeld van de handelingswijzen van de Cheka. Hij ontmoette een aantal Cheka agenten. Eerst een spion die met hem mee werd gestuurd om hem in de gaten te houden. Vervolgens een jonge agent die hem vertelde over alle executies en invallen die hij moest uitvoeren voor zijn werk. Ten slotte was er een agent die tegen de doodstraf was, maar deze alsnog uitvoerde om de revolutie te dienen. Toen er uiteindelijk een groep mensen de grens over kwam⁷⁴ besloot deze laatste gebaseerd op de civiele kleding die enkelen van hen droegen dat dit spionnen waren en dat ze geëxecuteerd moesten worden. Berkman intervenieerde en kwam er in gesprekken met deze mannen in civiele kleding achter dat het simpele jongens waren die niets fout deden. Hij zorgde ervoor dat hun levens gespaard werden.⁷⁵

De voorbeelden hierboven zijn kenmerkend voor Berkman's ervaringen met de Cheka. Overal waar hij heen reisde was de Cheka aanwezig en was hun machtuitoefening arbitrair en vaak gewelddadig. Vooral linkse tegenstanders van het regime, waar Berkman er in Oekraïne veel van ontmoette, waren constant bang om

⁷¹ Ibidem, 189-190; Ibidem, 107-108; Berkman, 'The Russian Tragedy', 11-13; Ibidem, 16; Berkman, *Communist Anarchism?*, 136-137.

⁷² 'Speculatie', d.w.z. handel in goederen waar de overheid een monopolie op claimde was verboden. De overheid claimde vooral een monopolie op voedselproducten.

⁷³ Berkman, *Bolshevik Myth*, 56-57; Ibidem, 65.

⁷⁴ Dit bleken geen Amerikanen te zijn, maar Russische krijgsgevangenen die terugkwamen uit Engeland waar ze waren beland na de Engelse interventie in Noord-Rusland tijdens de burgeroorlog.

⁷⁵ Ibidem, 89-102.

gevolgd, afgeluisterd of vervolgd te worden. Zowel deze mensen zelf als Berkman wezen vaak op de spionnen die hen omringden in openbare locaties. Een onderwerp dat ook veel naar voren kwam was de corruptie van de Cheka en de continuïteit met de tsaristische politie. Net als in de tijd van de tsaren vervolgde de Cheka de linkse oppositie. Tegenstanders van de bolsjewieken kwamen in het geheim bij elkaar net als in de tijd van de tsaren. Veel van hen zeiden zelfs dat er nu nog minder vrijheid was dan voor de revolutie. Berkman was in Rusland aangekomen met de hoop dat er een nieuwe toekomst gebouwd zou worden. Hoewel hij de anekdotes opnieuw voor zichzelf liet spreken is de implicatie van de nadruk die hij herhaaldelijk legt op continuïteit met het tsaristische regime daarom erg negatief.

Zijn ontevredenheid over de continuïteit met het tsaristische regime en haar handelingswijzen, kwam ook naar voren in zijn latere kritiek op de Sovjet-Unie. Hij schreef bijvoorbeeld: *'He [the peasant] saw his neighbor villages, that rebelled against these outrages, leveled to the ground and the peasants whipped and shot, just as in the old days.'*⁷⁶ Berkman argumenteerde na dit fragment dat het logisch was dat mensen in opstand kwamen tegen de 'revolutionaire' overheid in een dergelijke situatie. De continuïteit van de methodes van overheersing tussen het tsaristische regime en de overheid van de bolsjewieken waren volgens Berkman dus een belangrijke legitimatie voor weerstand tegen het regime. Dit verklaart het feit dat continuïteit een terugkerend motief was in zijn dagboek.⁷⁷

Berkman was erg aangedaan door de aanvallen op linkse mensen: *'A sense of discouragement comes over me as I witness the bitter animosity of the Communists toward the other revolutionary elements. They are, even more ruthless in suppressing the Left opposition than that of the Right.'*⁷⁸ Dit schreef hij nog voordat hij naar Oekraïne ging. Zijn observaties in Oekraïne maakten hem duidelijk nog negatiever over de vervolging van anarchisten. Uiteindelijk zou het de onderdrukking van de linkse, socialistische en democratische, oppositie in Kronstadt zijn die hem definitief tegen het regime deed keren.⁷⁹

De verhalen die hij hoorde over Cheka gevangenen, bijvoorbeeld over de verschrikkelijke omstandigheden daarbinnen, die ervoor zorgden dat mensen hongerstaking als enige optie zagen om gehoord te worden, raakten hem zeer. Dit uitte zich vooral tijdens bezoeken die hij maakte aan een gevangenis en een concentratiekamp in Charkov. Vooral de cellen met ter-dood-veroordeelden maakten een grote indruk op hem. Ze herinnerden hem aan zijn eerdere ervaringen in Amerikaanse gevangenen. Hij reflecteerde over het 'dodenhuis': *'The sight of the destroyed prison [in St. Petersburg] seemed an inspiration, a symbol of the coming day of liberty, prisonless, crimeless. And now, in the Cold Hill death house...'*⁸⁰ Met weinig woorden drukte hij hier een gevoel van desillusie en ontgoocheling uit. De inspiratie en hoop die hij had gevoeld toen hij in Rusland aan kwam, dromend over

⁷⁶ Berkman, *Communist Anarchism*, 96.

⁷⁷ Berkman, *Communist Anarchism*, 96.

⁷⁸ Berkman, *The Bolshevik Myth*, 126-128.

⁷⁹ Ibidem, 126-128. De Kronstadt opstand wordt later besproken.

⁸⁰ Ibidem, 173-174.

een toekomst zonder gevangenen, botste met de kille werkelijkheid van het dodenhuis.⁸¹

De Cheka, gevangenen, de vervolging van links en het gebrek aan een rechtsstaat hingen allemaal samen voor Berkman. Hij schreef meerdere keren over hoe linkse tegenstanders van het regime jarenlang achter tralies verdwenen na onverwachte arrestaties en hoe er executies werden uitgevoerd zonder dat er rechtszaken plaatsvonden of er zelfs sprake was van een officiële beschuldiging. Opnieuw liet Berkman anekdotes meer voor zichzelf spreken dan expliciet positie in te nemen. Pas aan het einde van het dagboek bekritiseerde hij deze illegale handelingswijzen en argumenteerde dat ze de constitutie van de Sovjet-Unie negeerden. In zijn latere werk zou het omzeilen van de rechtsstaat door de geheime dienst eveneens een onderdeel van zijn kritiek worden. Zo omschreef hij de Cheka als 'een wet op zichzelf' die de wetten van de staat negeerde en allerlei onschuldige mensen gevangen zette en executeerde. Daarnaast hekelde hij hoe de bolsjewieken door middel van geweld en de Cheka alle linkse oppositie onderdrukten.⁸²

Pas na de grote onderdrukking van de linkse tegenstanders in Kronstadt zou hij zich echter definitief tegen de bolsjewieken keren. Hij voelde zich blijkbaar nog steeds enigszins verbonden met het regime, zelfs na alles wat hij tijdens zijn reizen had gezien. Hij was niet in staat om de bolsjewieken volledig de rug te keren. In het volgende gedeelte zal worden behandeld waarom hij het regime (tot op zekere hoogte) bleef steunen ondanks al zijn ervaringen en observaties.

Waarom steun?

Hoewel Berkman onder invloed van alles wat hij zag, hoorde en meemaakte duidelijk steeds grotere problemen kreeg met de hierboven genoemde aspecten van het regime bleef hij de samenwerking met de bolsjewieken steunen. Niet alle anarchisten die hij ontmoette waren anti-bolsjewieken of gevangenen. Sommigen waren *Sovietski* Anarchisten, dat wil zeggen dat ze vonden dat anarchisten de bolsjewieken moesten helpen met het winnen van de oorlog en het beschermen van de revolutie. Zoals al eerder gezegd was Berkman voordat hij naar Rusland ging een supporter van de bolsjewieken. Deze houding verdween niet spontaan toen hij in Rusland aankwam. In eerste instantie zouden daarom vooral de ideeën van de pro-bolsjewieken hem aanspreken.

De eerste persoon die invloed uitoefende op Berkman in Rusland was Bill Shatov. Dit was een oude bekende van Berkman (en dus te vertrouwen) die in 1917 vanuit de VS naar Rusland was geëmigreerd. Hij had de bolsjewieken op allerlei manieren geholpen en was in eerste instantie zelfs onder hen een gerespecteerd persoon. Shatov argumenteerde in St. Petersburg dat: "*We Anarchists should remain true to our ideals, but we should not criticize at this time. We must work and help to build.*"⁸³ Dit maakte veel indruk op Berkman. In Moskou ging Berkman naar

⁸¹ Ibidem, 126-127; Ibidem, 156; Ibidem, 169-174.

⁸² Ibidem, 266; Berkman, 'The Russian Tragedy', 11-12.

⁸³ Berkman, *Bolshevik Myth*, 36-37.

een congres voor anarchisten. Een anarchist genaamd Rostchin meende dat het de taak was van iedere anarchist om volledig mee te werken met de communisten. Hij roemde de bolsjewieken om hun rol in de revolutie en noemde Lenin de grootste man van dit tijdperk. Berkman schreef: *'Most of those present resented Rostchin's attitude, but his appeal stirred me.'*⁸⁴ Berkmans mening op dit moment was dus vergelijkbaar met die van Shatov en Rostchin: alle revolutionaire elementen moesten samenwerken voor de revolutie.⁸⁵

Nadat hij langer in Rusland was bleken er duidelijke problemen te bestaan in de samenleving die niet zomaar genegeerd konden worden. Net als vele anderen weet Berkman deze in eerste instantie echter aan de omstandigheden. Uiteindelijk zouden deze problemen opgelost worden: *'I saw much that was wrong an devil, the dangerous tendency to bureaucracy, the inequality and injustice. But Russia – I am convinced – would outgrow these evils with the return of a more ordered life, if the Allies would cease their interference and blockade.'*⁸⁶ Ondanks dat hij veel fouten en tekortkomingen zag in de bolsjewieken meende hij zelfs na zijn reis naar de Letse grens nog steeds dat Rusland het hart was van de revolutie en een voorbeeld voor de rest van de wereld.⁸⁷

Zijn houding veranderde vooral nadat hij Moskou verliet en ging reizen door Oekraïne. Hij verliet Moskou omdat er hier niets meer te doen viel voor hem. Hij had geweigerd om een pamflet van Lenin te vertalen en partijleden waren hem nu vijandig gezind. Net voordat hij wegging naar Oekraïne schreef hij: *'I had hoped to participate in more constructive labours, but circumstances and the growing coldness of the Communist attitude exclude me form more vital work.'*⁸⁸ Hij wilde nog steeds meewerken, maar de mogelijk bestond niet meer, daarom ging hij weg.⁸⁹

Hoewel de kritiek steeds feller werd, om redenen die hierboven in de andere subonderdelen van dit hoofdstuk al behandeld zijn, bleef de neiging om verzoening en samenwerking na te streven zelfs na zijn terugkeer uit Oekraïne bestaan. In St. Petersburg probeerde Berkman iets te doen voor de gevangen genomen volgelingen van Nestor Makhno⁹⁰: *Still believing in the possibility of establishing more amicable relations between the Soviet government and the Anarchists, I appealed to influential Communists. The great task of rebuilding the country, I urge, necessitates mutual understanding and cooperation*".⁹¹ Berkmans pogingen om tussenbeide te komen en het conflict op te lossen mislukten, maar hij bleef het regime nog steeds trouw en meende dat samenwerking de beste optie was.

⁸⁴ Ibidem, 65.

⁸⁵ Ibidem, 36-37. Ibidem, 65-67.

⁸⁶ Ibidem, 84.

⁸⁷ Ibidem, 84; Ibidem, 110.

⁸⁸ Ibidem, 138.

⁸⁹ Ibidem, 130-132.

⁹⁰ Een anarchistische legerleider die een guerrillaoorlog voerde in Oekraïne. Deze werkte afwisselend samen of tegen de bolsjewieken en zijn beweging werd uiteindelijk verraden. Bij een congres dat hij mocht houden van de bolsjewieken, met wie hij zojuist een 'witte' generaal had verslagen, werden een heel aantal mensen gearresteerd. Berkman kenden sommigen uit hen persoonlijk van zijn reizen en probeerde te interveniëren voor hen.

⁹¹ Ibidem, 243.

De manier waarop de bolsjewieken omgingen met de latere Kronstadt opstand zou echter voor zijn definitieve breuk met het regime zorgen. Deze gebeurtenissen zullen nu in het laatste deelhoofdstuk worden behandeld.⁹²

Deelvraag 3: Kronstadt

Hoewel Berkman duidelijk steeds kritischer werd over veel aspecten van het regime bleef hij nog steeds hopen dat het allemaal beter zou worden. Zodra de oorlog voorbij was zouden de bolsjewieken hun koers kunnen veranderen. Het grootste deel van de ellende werd veroorzaakt door de omstandigheden. Kronstadt vormde het grote keerpunt in het denken van Berkman.⁹³

--

De onderdrukking van anarchisten en linkse tegenstanders van het regime nam aan het einde van de Russische burgeroorlog, toen de bolsjewieken hun conservatievere tegenstanders hadden verslagen, steeds grotere vormen aan. Het eerste grote voorbeeld hiervan was de repressie tegen de beweging van Nestor Makhno, een anarchistische guerrillaleider uit Oekraïne. Makhno had een ingewikkelde reputatie onder anarchisten en Russen in het algemeen. Sommigen zagen hem als een held, anderen als een bandiet. Berkman wilde hem ontmoeten, maar kreeg de kans tijdens zijn reizen niet.⁹⁴ De bolsjewieken werkten afwisselend met Makhno samen en vochten tegen hem. Nadat Makhno hen had geholpen om het laatste 'witte' leger te verslaan sloegen de bolsjewieken zijn beweging eind 1920 definitief neer. Ze gaven hem toestemming om een congres te organiseren voor zijn volgelingen, maar verraden hen vervolgens en arresteerden iedereen die ze konden pakken. Berkman schreef hier veelvuldig over in zijn dagboeken en probeerde later in St. Petersburg te lobbyen voor de gevangenen genomen volgelingen van Makhno. Hij betreurde de dood van een Jood-Amerikaanse anarchist die hij in Oekraïne had ontmoet. Deze was vermoord tijdens zijn poging om naar het congres te gaan. De betrokkenheid van de bolsjewieken bij deze moord was niet bewezen en Berkman wilde liever niet denken dat zij er iets mee te maken hadden. Hij voelde zich echter niet volledig zeker over hun onschuld. Berkman bleef het regime nog steeds trouw, maar de basis van zijn vertrouwen werd steeds wankeler. Dit kwam gedeeltelijk door de in de vorige deelvraag onderzochte factoren, maar vooral door de aanhoudende vervolging van de oppositie na het einde van de oorlog. De Kronstadt opstand en het gewelddadige optreden van de autoriteiten hiertegen was de druppel die de emmer deed overlopen. Hierna zou Berkman zijn vertrouwen in de bolsjewieken definitief verliezen en geen hoop meer koesteren dat het beter zou worden nu de oorlog voorbij was.⁹⁵

Eind februari 1921 vonden er vanwege de honger grote stakingen plaats in St. Petersburg. Arbeiders in molens en havenwerkers wilden betere

⁹² Ibidem, 243.

⁹³ Ibidem, 277.

⁹⁴ Ibidem, 167-168. Hij zou later in Frankrijk (nadat hij Rusland was ontvlucht bevriend met hem raken.

⁹⁵ Ibidem, 163-168; Ibidem, 237; Ibidem, 243.

levensomstandigheden en vooral meer voedsel. De agressieve reactie van de staat zorgde ervoor dat de stakingen een steeds politiekere lading kregen. Berkman omschreef de houdingen van stakers als 'reactionair'. De Cheka nam stakers massaal gevangen en voerde ze af naar onbekende bestemmingen. Mariniers uit Kronstadt, een eiland aan de ingang van de baai van St. Petersburg, kwamen kijken wat er gebeurde om te achterhalen waarom de mensen staakten. Ze waren ontevreden over de methodes die overheid toepaste tegen de stakers. Het voorbeeld van de stakers en de repressie van de overheid leidden tot een opstand in Kronstadt.⁹⁶

De mariniers eisten meer democratie en de teruggave van macht aan de Sovjets. Berkman omschreef hun programma later als gematigd en rechtvaardig. De soldaten en mariniers van Kronstadt waren in Oktober 1917 de ruggengraat geweest van de beweging van de bolsjewieken tijdens hun machtsgreep. Het feit dat juist deze mensen in opstand kwamen was daarom enorm dramatisch: de originele supporters van de revolutie keerden zich tegen de zelfverklaarde verdedigers en uitvoerders ervan. Berkman zou later, nadat hij Rusland had verlaten, in het nawoord van zijn dagboek schrijven dat de Kronstadt opstandelingen slechts om vrije verkiezingen en Sovjets vroegen, dat ze slogans van Oktober 1917 (de originele slogans van de bolsjewieken) gebruikten en dat ze de 'ware geest van de revolutie' nieuw leven inbliezen. Toen de Bolsjewieken op een congres besloten dat de opstandelingen contrarevolutionairen waren en hen opriepen om zich over te geven was dit dus een gelijkstelling van de originele idealen en slogans van de revolutie met 'contrarevolutie'. Trotski kwam later en liet zelfs een ultimatum naar de opstandelingen sturen: als zij zich niet overgaven zou de overheid geweld tegen ze inzetten. Berkman wilde het conflict oplossen om een burgeroorlog en bloedvergieten te voorkomen. Zelfs veel communisten waren het hierover met hem eens, maar durfden het initiatief niet te nemen. Niemand geloofde volgens hem dat de mariniers contrarevolutionair waren. Hij diende samen met drie andere anarchisten (Emma Goldman en twee Russen) een document in bij de autoriteiten waarin hij pleitte voor de-escalatie. Dit leidde tot niets, de opstand werd met geweld neergeslagen door de bolsjewieken. Duizenden opstandelingen werden geëxecuteerd, velen anderen naar kampen en gevangenissen gestuurd, verspreid over Rusland.⁹⁷

Berkman voelde zich miserabel tijdens de belegering van Kronstadt: *'Days of anguish and cannonading. My heart is numb with despair; something had died within me. The people on the streets look bowed with grief, bewildered. No one trusts himself to speak. The thunder of heavy guns rends the air.'*⁹⁸ Zijn geloof dat de opstandelingen echte revolutionairen waren en dat hun eisen rechtvaardig waren zorgde ervoor dat hij gechoqueerd was door de gewelddadige reactie van de overheid. Later schreef hij dat de idealen van de revolutie waren gesmoord in het bloed van de doden in Kronstadt. De bolsjewieken kwamen vrijwel direct na de

⁹⁶ Ibidem, 246-248.

⁹⁷ Ibidem, 250-257; Ibidem, 277-278; Berkman, 'The Kronstadt Rebellion', *Der Syndikalist* (1922) 16-21. <https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-the-kronstadt-rebellion.pdf>. ; Berkman, 'Kronstadt Rebellion', 5; Ibidem, 24-25; Berkman, 'the Russian Tragedy', 14.

⁹⁸ Berkman, *Bolshevik Myth*, 257.

opstand terug op sommigen van hun eerdere posities. 'Speculatie' (d.w.z. handel) werd bijvoorbeeld gelegaliseerd en het kapitalisme heringevoerd. Mensen in St. Petersburg waren bitter over het bloed dat het volk vergoten had voor de revolutie en klaagden dat ze zelf zo vaak waren opgepakt voor speculatie terwijl dit nu gewoon weer legaal was. Het socialisme zoals Berkman dit voor zich had gezien was opzij geschoven: hij beschuldigde de bolsjewieken van het 'opofferen van het communisme', het sluiten van elk mogelijk compromis met kapitalisten en het negeren van de wil en de eisen van het Russische volk. Het ergste was volgens hem dat deze eisen van het volk (d.w.z. de Kronstadt opstandelingen) bestonden uit de slogans die de bolsjewieken zelf hadden gebruikt om aan de macht te komen in oktober 1917.⁹⁹

Berkman eindigde zijn dagboek met de volgende woorden:

'High time the truth about the Bolsheviki were told. The whited sepulcher must be unmasked, the clay feet of the fetish beguiling the international proletariat to fatal will o' the wisps exposed. The Bolshevik myth must be destroyed.

*I have decided to leave Russia.'*¹⁰⁰

Eerder was hij de bolsjewieken blijven steunen omdat hij meende dat de excessen en problematische aspecten van het regime veroorzaakt werden door de omstandigheden. Nu was de burgeroorlog voorbij en werden mensen die om meer vrijheid vroegen nog steeds gezien als politieke tegenstanders en werden hun eisen beantwoord met geweld. De antidemocratische, naar Berkman's mening antisocialistische, aspecten van het regime waren niet tijdelijk, maar zouden blijven bestaan zelfs nu de omstandigheden ze niet meer verantwoordden. Verzet ertegen werd met wapens neergeslagen. Het neerslaan van de Kronstadt opstand representeerde voor Berkman het verraad van de revolutie en haar idealen en veroorzaakte zijn definitieve breuk met het regime. Hij besloot dat hij het land moest verlaten om de wereld te vertellen hoe het werkelijk was in Rusland. Iedereen moest weten dat de revolutie verraden was.¹⁰¹

Conclusie

Net als de meeste andere anarchisten buiten Rusland was Berkman in eerste instantie erg enthousiast over de Russische revolutie. Hij zag deze als de bevrijding van Rusland en een voorbeeld voor de rest van de wereld. Deze ideeën veranderden niet meteen na zijn deportatie uit de VS naar Rusland. Zijn aankomst omschreef hij als de mooiste dag van zijn leven. Hij gaf aan dat hij de bolsjewieken wilde helpen op elke mogelijke manier. De revolutie was zijn levenslange droom en hoewel hij meningsverschillen had met de bolsjewieken zag hij hen als echte revolutionairen waarmee anarchisten moesten samenwerken. Bepaalde anarchisten, zoals zijn Amerikaanse vriend Bill Shatov, beïnvloedden hem in deze houding. Shatov zei: 'We

⁹⁹ Ibidem, 254-259; Ibidem, 269; Ibidem, 277-278; Berkman, 'Kronstadt', 26.

¹⁰⁰ Berkman, *Bolshevik Myth*, 269.

¹⁰¹ Ibidem, 278; Berkman, 'Kronstadt', 25-26.

*Anarchists should remain true to our ideals, but we should not criticize at this time. We must work and help to build.*¹⁰², dit maakte veel indruk op Berkman.

Jakob en vooral Goldberg argumenteerden dat Berkman pas van gedachte veranderde na Kronstadt. In dit paper is er, net als door Nowlin, geargumenteed dat dit niet volledig waar was. Hoewel Kronstadt het definitieve breekpunt vormde waren er al eerder veel twijfels over het regime. Berkmans steun was voorwaardelijk: hij ging er in eerste instantie van uit dat de onderdrukking en dictatuur na de oorlog plaats zouden maken voor een socialistische samenleving. Hoe langer hij in Rusland verbleef hoe lager zijn verwachtingen leken te worden. Kronstadt was het grote breekpunt omdat het definitief aantoonde dat de bolsjewieken zelfs na de vrede zouden doorgaan met het onderdrukken van de linkse oppositie. Berkman meende dat ze alles zouden doen om aan de macht te blijven. Ze voerden zelfs het kapitalisme (hoewel in beperkte mate) opnieuw in.

De belangrijkste punten van kritiek die hij leverde op de bolsjewieken draaiden om de bureaucratie, sociaaleconomische ongelijkheid, onderdrukking van de oppositie door de Cheka en het corrumperen en vernietigen van de socialistische aspecten van de revolutie zoals de sovjets. De rijen van gefrustreerde niet-gehoorde burgers die hij zag bij overheidsinstanties, de moeite die het kostte om wat dan ook gedaan te krijgen vanwege de noodzaak om goedkeuring te krijgen van boven en de willekeurigheid waarmee de overheid intervenieerde in de levens van burgers irriteerden hem mateloos. Overal waar hij kwam zag Berkman ongelijkheid. Eén van de eerste dingen waar hij zich oncomfortabel over voelde waren de verschillende rantsoenen die er voor allerlei groepen bestonden. Nadat hij langer in Rusland was en vooral na en door zijn reizen merkte hij steeds meer hoe arbitrair de overheid optrad tegen vijanden. De linkse oppositie werd met geweld vervolgd zonder dat mensen ooit een eerlijk proces kregen. Als socialist was Berkman ook erg teleurgesteld over de manier waarop de sovjets functioneerden. Er was geen sprake van democratie: alleen maar van speeches en sovjetleden die mechanisch hun goedkeuring gaven. Vakbonden waren tot takken van de staat gemaakt en verloren iedere mate van onafhankelijkheid. De aspecten van de Russische samenleving waar Berkman problemen mee had kwamen redelijk overeen met de punten van kritiek die andere anarchisten volgens de literatuur gaven op de bolsjewieken. De vervolging van anarchisten, de dictatuur en de Kronstadt opstand speelden zowel voor de internationale anarchisten als voor Berkman een grote rol bij de ontwikkeling van hun kritische houding.

Berkmans pamfletten en boek over de Russische revolutie zouden erg invloedrijk zijn in de krimpemde naoorlogse anarchistische beweging. Veel auteurs wijzen op het gebrek aan invloed van Berkman en Goldmans ideeën in Engeland. Bill Nowlin geeft echter aan dat Berkmans pamflet meer dan 110000 keer is gedrukt in Argentinië. De Argentijnse anarchistische beweging was bovendien significant groter dan de Britse. Dit is indicatief voor een belangrijk punt dat moet worden gemaakt. Er zijn enkele auteurs die de manier waarop Europese en Amerikaanse anarchisten

¹⁰² Berkman, *Bolshevik Myth*, 36-37.

naar de Russische revolutie en Rusland keken bestuderen, hoewel ook dit werk onvolledig is en absoluut uitgebreid kan worden. Er is echter niemand die breder kijkt naar de manier waarop anarchisten zich wereldwijd tot de Russische revolutie verhielden. Dit paper heeft gekeken naar Alexander Berkman, een Amerikaanse anarchist die naar Rusland reisde. Het heeft hiermee de ontwikkeling van de ideeën laten zien van iemand die een brug vormde tussen de internationale en de Russische beweging. Een man wiens observaties over de bolsjewieken later wereldwijd invloedrijk zouden zijn onder anarchisten. Anarchisme was een internationale ideologie en moet als zodanig bestudeerd worden. Denkers en activisten beïnvloedden elkaar en de anarchistische beweging met hun werk. Om deze reden is het belangrijk dat er in de toekomst werk wordt uitgevoerd dat het anarchisme en de relatie tot de Russische revolutie vanuit een meer internationaal perspectief bekijkt. Dit perspectief moet bovendien niet beperkt worden tot Europa en de VS, maar ook andere delen van de wereld, met anarchistische bewegingen die soms groter zijn dan die in bijvoorbeeld Engeland, omvatten.¹⁰³

Bibliografie

Altena, Bert, 'De Russische Revolutie was geen Anarchistische Revolutie: Nederlandse Anarchisten en de Russische Revolutie (1917-1919)', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130:3 (2017) 387-407.

Avilas Farré, Juan, 'El impacto de la revolución Rusa en las organizaciones obreras Españolas (1917-1923)', *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea* 13 (2000) 17-31.

Avrich, Paul & Avrich, Karen, *Sasha and Emma: The Anarchist Odyssey of Alexander Berkman and Emma Goldman* (Cambridge (Massachusetts) 2012).

Avrich, Paul, 'Russian Anarchists and the Civil War', *The Russian Review* 27:3 (1968) 296-306.

Avrich, Paul, *The Russian Anarchists* (Princeton 1967).

Berkman, Alexander, *The Bolshevik Myth: Diary 1920-22* (Londen-Zagreb 2017).

Berkman, Alexander, *The Bolshevik Myth* (Londen, 1989).

Berkman, Alexander, *What is Communist Anarchism* (New York 1929).

<https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-what-is-communist-anarchism.pdf>.

Berkman, Alexander, 'The Kronstadt Rebellion', *Der Syndikalist* (Berlijn, 1922a).

<https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-the-kronstadt-rebellion.pdf>.

Berkman, Alexander, 'The Russian Tragedy (a Review and an Outlook)', *The Russian Revolution Series no. 1* (1922b).

¹⁰³ Nowlin, *Alexander Berkman*, 257.

<https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-the-russian-tragedy-a-review-and-an-outlook.pdf>.

Berkman, Alexander, *Deportation and its meaning* (Ellis Island, 1919).

<https://theanarchistlibrary.org/library/alexander-berkman-the-kronstadt-rebellion.pdf>.

Dirlik, Arif, *Anarchism in the Chinese Revolution* (Berkeley 1991)

Durham, Martin, 'British Revolutionaries and the Suppression of the Left in Lenin's Russia, 1918-1924', *Journal of Contemporary History* (1985) 203-219.

Franks, Benjamin, *Rebel Alliances: the Means and Ends of Contemporary British Anarchism* (Nottingham 2000).¹⁰⁴

Goldberg, Harold J., 'Goldman and Berkman View the Bolshevik Regime', *Slavonic and East European Review* 53:131 (1975) 272-276.

Hwang, Donyoun, *Anarchism in Korea: Independence, Transnationalism and the Question of National Development (1919-1984)* (Albany, 2016).

Jacob, Frank, *Emma Goldman and the Russian Revolution: from Admiration to Frustration* (Berlin-Bosten 2020).

Jacob, Frank, 'Anarchism and the Perversion of the Russian Revolution: The Accounts of Emma Goldman and Alexander Berkman', *Guerra e Pace* 33:1 (2018) 1-20. <https://journals.openedition.org/diacronie/7405>.¹⁰⁵

Kellermann, Philippe, 'Zur Wahrnehmung der Oktober-Revolution und des Bolschewismus im Internationalen Anarchismus' in: Christoph Junke en Bernd Hüttner eds., *Roter Oktober 1917: Beiträge zur Geschichte der Russische Revolution* (Bonn 2017) 22-29.

Mentzel, Peter C., 'Chaos and Utopia: The Anarchists in the Russian Revolution and Civil War', *The Independent Review* 22:2 (2017) 173-181.

Nowlin, Bill, , *Alexander Berkman, Anarchist: Life, Work, Ideas* (Wroclaw 2014).

Pittaluga, Robert, 'De profetos a demonios: recepciones anarquistas de la Revolución Rusa (Argentina 1917-1924)', *Sociohistórica* 11-12 (2002) 69-98.

Romero Savladó, Fransisco J., 'The Comintern Fiasco in Spain: The Borodin Mission and the Birth of the Communist Party', *Revolutionary Russia* 21:2 (2008) 153-177.

Stanley, Thomas A., 'A Japanese Anarchists Rejection of Marxism-Leninism: Osugi Sakae and the Russian Revolution', *Selected Papers in Asian Studies: Western Conference of the Association of Asian Studies* 1:1 (2016) 1-16.

¹⁰⁴ Dit is een Phd thesis die in 2006 als een 'gewoon' boek is uitgegeven. In dit paper is de originele Phd versie uit 2000 gebruikt.

¹⁰⁵ De paginanummering komt overeen met de pdf versie van het artikel die op deze website gedownload kan worden.

Zoffmann Rodriguez, Arturo, , 'Off to Moscow with No Passports and No Money':
The 1921 Spanish Syndicalist Delegation to Russia', *European History Quarterly* 48:3
(2018) 435-461.